

Abdurrahman Yalçinkaya

<https://orcid.org/0000-0003-3044-3294>

Dr., History Teacher, Edremit Science and Art Centre, mevlam04@gmail.com, Türkiye, mevlam04@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Yalçinkaya, A. (2025). Kudüs Hizbü't-Tahrîrî'l-İslâmî Lideri Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Başbakan Adnan Menderes'e Filistin Meselesi Hakkında Gönderdiği Rapor. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (4), 109-128.

Kudüs Hizbü't-Tahrîrî'l-İslâmî Lideri Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Başbakan Adnan Menderes'e Filistin Meselesi Hakkında Gönderdiği Rapor

Öz

Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî, 1953'te Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî tarafından Kudüs'te kuruldu. Parti halîfeliğın ihyası, İslâm ülkelerinin ümmet bayrağı altında birleşmesi, Batının ekonomik, politik ve kültürel hâkimiyetinden kurtulması gibi fikirleri savunmuştur. Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî, tüm Filistin topraklarına sahip bağımsız bir Filistin devleti ve İsrail'in olmadığı bir Ortadoğu politikasını yürütmüştür. 1955'te ABD Dış İşleri Bakanı'nın Ortadoğu ve Filistin Meselesi hakkında yaptığı konuşma ve İngiltere Hükümeti'nin bu konudaki açıklamaları üzerine Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî tarafından bir mektup ve bir de rapor bazı İslâm ülkelerine gönderilmiştir. Mektubun ve raporun gönderildiği devletlerden biri de Türkiye'dir. Bu makalede, 15 Eylül 1955'te Kudüs Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî lideri Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e gönderdiği mektup ile Filistin Meselesi hakkındaki rapor incelenmiştir. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî mektubunda, ABD ve İngiltere'nin bilhassa Filistin Meselesi hakkındaki niyetlerinin tüm İslâm ülkeleri tarafından bilinmesi gerektiği için bu raporu gönderdiğini açıklamıştır. Takiyyüddin en-Nebhanî'nin gönderdiği raporda ABD Dış İşleri Bakanı Dulless'in konuşması ve İngiltere Hükümeti'nin açıklamaları esas alınarak, bu iki ülkenin Ortadoğu ve Filistin hakkındaki planları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Raporda Filistin Meselesi'nin önemini, Filistinli mültecilerin komşu Arap ülkelerinde iskânı, Filistin-İsrail arasındaki hudut sorunu, Arap Devletleri ve İsrail arasındaki güven meselesi ve Kudüs'ün statüsü, gibi konuların nasıl halledilmesi gerektiği konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin Meselesi, Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî, Siyonizm, Kudüs, Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî

Report sent by Muhammad Takiyyüddin en-Nebhanî, Leader of Hizb ut-Tahrîr al-İslâmî in Jerusalem, to Prime Minister Adnan Menderes Regarding the Palestinian Issue

Abstract

Hizb ut-Tahrir al-Islami was founded in Jerusalem in 1953 by Muhammad Taqi al-Din al-Nabhani. The party has advocated ideas such as the revival of the caliphate, the unification of Islamic countries under the banner of the ummah, and liberation from Western economic, political, and cultural domination. Hizb ut-Tahrir al-Islami has pursued a policy of an independent Palestinian state with all Palestinian territories and a Middle East without Israel. In 1955, following a speech by the US Secretary of State on the Middle East and the Palestinian issue and statements by the British Government on the matter, Muhammad Takiyyüddin en-Nebhanî sent a letter and a report to some Islamic countries. One of the countries to which the letter and report were sent was Turkey. This article examines the letter sent by Muhammad Takiyyüddin en-Nebhanî, leader of Hizbu't-Tahriri'l-İslâmî in Jerusalem, to then Prime Minister Adnan Menderes on 15 September 1955, as well as the report on the Palestinian issue. In his letter, Muhammad Takiyyüddin en-Nebhanî explained that he sent this report because all Islamic countries needed to be aware of the intentions of the United States and the United Kingdom, particularly regarding the Palestinian issue. The report sent by Takiyyüddin en-Nebhanî detailed the plans of these two countries regarding the Middle East and Palestine, based on the speech of US Secretary of State Dulless and the statements of the British Government. The report addressed issues such as the importance of the Palestinian issue, the settlement of Palestinian refugees in neighbouring Arab countries, the border dispute between Palestine and Israel, the issue of trust between Arab states and Israel, and the status of Jerusalem.

Keywords: *Palestinian issue, Hizb ut-Tahrir al-Islami, Zionism, Jerusalem, Muhammad Takiyuddin al-Nabhani*

Giriş

Filistin ya da diğer adıyla mukaddes topraklar; Hristiyanlar için Hz. İsa'nın doğduğu ve yaşadığı yer; Yahudiler için “arz-ı mev'ud” (vaat edilmiş topraklar); Müslümanlar için Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği yerdir (Düz, 1974). Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Filistin'in tarihi M.Ö. 3000-2000 yıllarına kadar uzanır. Filistin'in ilk sakinleri Arabistan'dan bu bölgeye göç eden Samî soyundan gelenlerdir. M.Ö. 5000-3000'lerde Filistin bölgesine Kenanîler göç etmişlerdir. M.Ö. XII. yüzyılda Yahudilerin ilk defa göç ettikleri Filistin bölgesinde Kenanîler, Gibonlular ve Filistinliler meskûndü (Gül, 2018). Filistinlilerin ismi ilk kez Mısır Firavunu III. Ramses' in (M.Ö. 1198-1167) döneminde (M.Ö. 1190) tarihlenen bir kitabede geçmektedir. Bu kitabede, Ege Göçleri esnasında III. Ramses'in mücadele ettiği ve mağlup ettiği kavimlerin isimleri arasında geçen "Pelestler" Filistinlilerdir (Memiş, 2011). Hz. Musa'nın öncülüğünde Mısır'dan Kenan (Filistin) bölgesine gelen

Yahudiler, burada İsrail Krallığı'nı kurmuşlardır. Hz. Süleyman'ın vefatından sonra Krallık dağılmış ve M.Ö. 920'de kuzeyde İsrail, güneyde Yahuda olarak iki devlet olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İsrail Krallığı, M.Ö. 722'de Asur Krallığı tarafından yıkılmıştır. Asur Kralı Sargon tarafından burada yaşayan ve Yahudi toplumu içinde nüfuzlu olan Yahudi kabileleri Asur ülkesine götürülerek farklı bölgelere yerleştirilmişlerdir. Güneydeki Yahuda Krallığı'nın ise Babil hâkimiyetine geçmesi üzerine isyan eden Yahudiler, M.Ö. 587/586'da Babil'e sürgün edilmişlerdir (Kılıç & Altuncu, 2016).

Babil Devleti'nin yıkılmasıyla Filistin bölgesi M.Ö. 536'da Perslerin, M.Ö. 331'de Büyük İskender'in ve M.Ö. 64'te de Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir (Eryaman, 2013). Yahudiler mezkûr dönemlerde de sürgünlere tabi tutulmuşlardır. Yahudi inancına göre bu sürgünlerin sebebi, Yahudilerin “üstün-seçilmiş ırk” olmalarından dolayı diğer milletlerin onları kıskanmalarıdır. Ancak bu sürgünlerin esas sebebi, Yahudilerin “tek ve görünmez bir ilah inançları” ve hâkimiyetinde yaşadıkları uygarlıkların inançlarını kabul etmemeleridir. Örneğin Yahudilerin Roma İmparatorlarına tapmayı reddetmeleri onların dünyanın dört bir yanına sürgün edilmesine sebep olmuştur (Arslan, 2007). Roma'da Hristiyanlığın resmî din ilan edilmesiyle Yahudilerin Hristiyanlaştırılmaya çalışılması ve Musevîliğin yasaklanması onların üzerindeki baskıyı daha da artmıştır. Yahudiler bu sıkıntıları Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde de yaşıyorlardı. 632'den itibaren Bizans İmparatorluğu'nun Yahudi inancını engellemesi, Ortodoksluğu kabul etmeleri için baskı yapması ve ek vergiler alması üzerine Yahudiler, İran ve Ora Asya'ya kaçmışlardır (Özdemir, 2019). Roma egemenliğinden sonra 634'ten itibaren Filistin bölgesinin hâkimiyeti Müslümanların eline geçti. Filistin toprakları ise 638'de Halife Hz. Ömer tarafından ahitname/emanname verilerek teslim alınmıştır (Belazurî, 1987). Fetihden önce hiçbir Yahudi'nin yaşamadığı Kudüs'te, ilk olarak mezkûr ahitname gereğince 70-100 Yahudi ailesi yerleşmiştir. Bu tarihten itibaren Haçlı seferlerine kadar Filistin'e Yahudi göçleri devam etmiştir (Arslantaş, 2011). 1099'da Kudüs başta olmak üzere tüm Filistin toprakları Haçlıların eline geçmiş ve 1187'de Selahaddin Eyyübî tarafından tekrar İslâm hâkimiyetine alınmıştır (Kodal, 2007). Bundan sonraki süreçte çeşitli İslâm devletlerinin hâkimiyetinde kalan Filistin, 1516'da Osmanlı'nın eline geçmiştir (Uzunçarşılı, 1994). 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da daha da etkili olan Anti-Semitizm, Siyonizmi tahrik eden bir faktör olmuştur. Bu durum, Yahudilerin artık Avrupa'nın kendileri için uygun olmayan bir yer haline geldiğini düşünmelerine sebep olmuştur (Öke, 2006). Başta Almanya ve Rusya olmak üzere tüm Avrupa'da yaşanan siyasî ve iktisadî krizler, bu ülkelerde ekonomik olarak ileri durumda olan

Yahudileri olumsuz etkilemiştir. Böylece Avrupa ülkelerinde Yahudi karşıtlığı düşüncesi oldukça artmıştır (Köse, 2019). Aynı zamanda bu dönemde Avrupa’da yaygın olan milliyetçilik fikri, Yahudileri de etkisi altına almıştır. Pinsker, Hess ve Herzl gibi bazı Yahudi milliyetçileri, Museviliğin sadece ahlakî normlardan oluşmadığını, Yahudileri diğer toplumlardan üstün kılan manevî hasletleriyle birlikte onların da tüm milletler için gerekli olan toprak parçası ve bağımsız bir devlet gibi siyasal kurumlara sahip olmaları gerektiğini düşünmeye başlamışlardı (Öke, 2006). Ancak bu iş için ciddi meblağda finans desteği lazımdı ve Avrupa’da yaşayan zengin Yahudilerden bu destek sağlanmıştır. Yahudilerin Filistin’e yerleşmeleri için Osmanlı topraklarına yoğun bir Yahudi göçü başlamıştır. Takriben 1879-1880 yıllarında Osmanlı topraklarından Filistin’e ilk Yahudi göçü Belka Sancağı’na yapılmıştır (Aslan, 2013). Yahudilerin bu şekilde Filistin’e yerleşme ve burada mülk edinmeleri karşısında Osmanlı Devleti önlem olarak 1882’de hac ziyareti dışında dışarıdan gelen Yahudilerin Kudüs’e girişini yasaklamıştır (Kurt, 2012). Yahudilere ait bir yurdun olması gerektiğini ilk defa 1896’da dile getiren Theodore Herzl, bu amaçla Amerika ve Avrupa’da yaşayan nüfuzlu ve zengin Yahudilerle görüşmüştür (Umar, 2002). 1896’nın Haziranı’nda İstanbul’a gelen Theodore Herzl, Sultan II. Abdulhamid’e Filistin’in Yahudi göçlerine açılmasını teklif etmiş, ancak II. Abdulhamid buraların İslâm ümmetine ait olduğunu ve Yahudilerin bu emellerine ulaşmasına izin vermeyeceğini belirterek bu teklifi reddetmiştir (Bozdoğan, 1975). 1896-1902 yılları arasında beş defa İstanbul’a gelen Theodore Herzl, Yahudi göçlerine izin verilmesi için Osmanlı’ya önemli miktarda para teklif etmişse de Sultan II. Abdulhamid, “bizim cesetlerimiz parçalanarak ancak bu ülke taksim edilebilir, canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına asla müsaade edemem” diyerek sert bir şekilde reddetmiştir (Arı, 2005). Yahudiler, Filistin’e yerleşme emellerinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Filistin’e yapılacak göçleri organize etmek ve bu iş için para desteğini sağlamak amacıyla XIX. yüzyılın sonlarında “Bilu” adında bir örgüt kurmuşlardır. Yahudiler, dünyanın başka yerlerinden Filistin’e kalıcı bir şekilde yerleşmek için yaptıkları göçlere “Aliya/Aliyah” adını vermişlerdir. İlk dönemlerde bireysel tarzda olan bu göçler, 1890-1891’de Rus zulmünden kaçan Yahudilerle devam etmiştir. Filistin’e 1904, 1919-1923, 1924 ve 1929’da Aliyah göçleri olmuştur (Arslantaş, 2011). 1917’de Balfour Deklarasyonu’nun açıklanmasından sonra Yahudiler, Filistin’e yerleşme konusunda daha etkin bir şekilde hareket etme imkânını elde ettiler. Versailles Antlaşması’yla (1919) Filistin’de İngiliz mandası kurulmuş ve İngilizler Yahudilerin yerleşmesi için büyük kolaylıklar sağlamıştır. Filistin’de Yahudi nüfusunun gün geçtikçe artması 1921, 1929, 1933 ve 1937’de Araplar ile Yahudiler arasında şiddetli çatışmalara sebep olmuştur (Karaköse, 2018).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte başta Almanya olmak üzere Almanya'nın etki edebildiği ülkelerdeki Yahudiler, İngiltere mandası altındaki Filistin'e yasal ya da kaçak yollarla göç etmeye başlamışlardır (Kodal, 2007). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası destekle birlikte Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi hızlandı. 1947'de Birleşmiş Milletler, Filistin'in Yahudilerle Araplar arasında bölünmesini önerdi. Ancak bu öneri Müslüman Araplar tarafından kabul edilmedi ve İsrail'in kurulmasıyla sonuçlanan bir savaş patlak verdi. 1948 Arap-İsrail Savaşı, Filistin'in bölünmesine ve milyonlarca Müslüman Filistinlinin yerinden edilmesine yol açtı. Bundan sonra İsrail bağımsızlığını ilan etti ve komşu Arap devletleriyle bir dizi savaş yaşandı. Bu süreçte Filistinli Müslümanlar, topraklarının büyük bir kısmını kaybettiler ve mülteci durumuna düştüler (Kaştan, 2007; Karaköse, 2018). Bugün Filistin Meselesi hala çözülme bekleyen bir sorundur. İsrail ve Filistin arasındaki görüş ayrılıkları, toprak anlaşmazlıkları, güvenlik endişeleri, Kudüs'ün statüsü ve Yahudilerin “arz-ı mev'ud” politikası gibi konular bu meselenin çözümünün önündeki başlıca engellerdir. Ayrıca başta ABD ve İngiltere olmak üzere diğer Batılı devletlerin barış çabalarında ve iki devletli çözüm önerilerinde samimi olmamaları; İsrail'in lehinde politikalar takip etmeleri, Filistin Meselesi'nin daha da derinleşmesine ve çözümsüz hale gelmesine sebep olmuştur. Kurulduğu günden beri Filistinli Müslümanların hayat hakkını, vatanını ve özgürlüğünü elinden almak isteyen İsrail, günümüzde de tüm dünyanın gözü önünde Filistin'de soykırıma devam etmektedir.

Makalenin ana konusu olan en-Nebhanî'nin 1955'te Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği mektup ve raporda da belirtildiği gibi başta ABD ve İngiltere olmak üzere dünya siyasetinde etkili olan devletler, Filistin Meselesi'nin çözümü konusuna öncelikle İsrail yanlısı bir politika ile yaklaşmaktadırlar. Bu durum Filistin Meselesi'ni çözümsüz bırakmakta ve bu meselenin kronikleşmesine sebep olmaktadır. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî raporunda, günümüzde de gündemde olan Kudüs'ün durumu, Filistinlilerin Filistin dışında başka bir Arap ülkesine yerleştirilmesi, ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu politikası ve İsrail'in bu politikadaki rolü gibi konuları ele almış ve bu sorunlara çözüm yolları önermiştir.

1. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî ve Hizbu't-Tahriri'l-İslâmî

Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî, 1849'da Filistin'in Nablus bölgesindeki İczim köyünde dünyaya geldi. İlköğrenimini babasının yanında tamamladı. On yedi yaşında Ezher Üniversitesi'nde okumaya başladı ve Kahire'de dönemin meşhur âlimlerini tanıdı. 1873'te Ezher'den mezun olan en-Nebhanî, siyaset ve İslâmî ilimlerde kendini geliştirdi. Filistin'i işgal

etmek isteyen İngilizlere ve Yahudilere karşı İzzeddin el-Kassâm'la¹ birlikte mücadele etti. Daha sonraki yıllarda Filistin'de medreselerde ders vermeye başladı. Bu süreçte İhvân-ı Müslimîn'in² görüşlerini benimsedi. 1876'da İstanbul'a geldi ve el-Cevâib gazetesinde editörlük yaptı. İstanbul'da iken II. Abdülhamid ve çevresiyle yakın ilişkiler kurdu. Daha sonraki yıllarda Lazkiye, Kudüs ve Beyrut'ta çeşitli yüksek mahkemelerinin başına getirildi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte yaşanan siyasî gelişmeler nedeniyle Beyrut'taki görevinden uzaklaştırıldı. Bunun üzerine Medine'ye giden en-Nebhanî, burada birçok eser telif etti ve talebe yetiştirdi. 1916'da Şerif Hüseyin hadisesinin başlaması üzerine Medine'den ayrılmak zorunda kaldı ve Filistin'e döndü (Köse, 1998). Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî, İsrail'in 1948'de Filistin'i işgal etmesi üzerine fikrî ve siyasî faaliyetlere başladı ve 1949'da kuracağı partinin çatısını ve söylemini oluşturdu (Farukî, 1998; Köse, 1998). Kudüs Hizbû't-Tahrîrî'l-İslâmî³, 1953'te Kudüs'te siyasi bir parti olarak Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî, tarafından kuruldu. Parti, bütün Müslümanların ümmet bayrağı altında birleşmeleri, halifeliği ihya etme, İslâm âleminde askerî, siyasî, iktisadî ve kültürel hâkimiyetin sağlanması fikrini savundu. İsrail'in olmadığı bir Orta Doğu ve tüm Filistin topraklarına hâkim bir Filistin devleti düşüncesi, partinin temel politikası oldu. Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî'ye göre Müslümanların hayatlarını İslâmî esaslara göre düzenlemesi gerekir. Partinin bu fikirleri, özellikle Batının sömürgeleştirdiği İslâm ülkelerinde rağbet görmesine sebep oldu. Bu ülkelerde, Batı emperyalizmine karşı sosyalizme ilgi duyan lise ve üniversiteli Müslüman gençler, Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî'nin görüşünü benimsemeye başladı. Partinin fikirlerinin taraftar bulması üzerine birçok Arap ülkesi bu durumdan rahatsız oldu ve üyelerini tutuklamaya başladı (Köse, 1998). 1977'de en-Nebhanî'nin ölümüyle partinin başına Abdulkadim Zellûm geçti⁴. Hizbu't-Tahrîrî'l-İslâmî bundan sonraki süreçte başta Kudüs olmak üzere Filistin'in birçok bölgesinde gayri resmî faaliyetlerini sürdürdü ve İslâm dünyasına adını duyurdu. Hedeflerine ulaşmada silahlı mücadele gibi usulleri savunmayan Hizbû't-Tahrîrî'l-İslâmî, konferanslar, sohbetler ve

¹ İzzeddin el-Kassâm (1882-1935): Filistin'in bağımsızlığı için mücadele eden Kassamiye hareketinin lideri olan İzzeddin el-Kassâm, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda garnizon imamı olarak görev yaptı. Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'yu kaybetmesi üzerine memleketi Cebeleye döndü. Burada teşkil ettiği halk ordusu ile Fransızlara karşı mücadele etti. İzzeddin el-Kassâm daha sonraki süreçte İngilizlere karşı savaştı ve 20 Kasım 1935'te Cenîn'de şehit oldu (Bilge, 2001).

² İhvân-ı Müslimîn: 1928'de Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan siyasal İslâmcı örgüttür. Müslüman Kardeşler olarak da bilinen örgüt, Mısır'da İngilizlere karşı mücadeleyi kuruluş amacı olarak benimsemiştir. İhvân-ı Müslimîn günümüzde de Mısır'da siyasî etkinliğini sürdürmektedir (Gümüşkaya, 2022).

³ Tahrîr: Arapçada azat etmek, hürriyete kavuşturmak, yazmak, kitabet ve sözü yerli yerinde söylemek anlamına gelir. (Mustafa bin Şemseddin el-Karahisârî, 1310; Şemsettin Samî, 1318).

⁴ Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî onlarca eser kaleme almış ve bunların önemli bir kısmı Türkçeye çevrilmişti. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî Akaid, Siyer-Şemâil, Hadis, Dua-Ezkâr, İktisat ve Sosyoloji alanında birçok eser yazmıştır (Farukî, 1998; Köse, 1998).

çeşitli basın yayın organlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Parti, günümüzde özellikle Orta Doğu, Orta Asya Asya'nın bazı ülkelerinde aktiftir (Köse, 1998).

2. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Başbakan Adnan Menderes'e Gönderdiği Mektup

Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî tarafından 15 Eylül 1955 (26 Muharrem 1375)'te Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen mektup Arapça olarak yazılmıştır. Besmele ile başlayan mektup, bir sayfadan oluşur. “Muhterem, Sayın Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı” hitap cümlesi el ile yazılarak ilave edilmiştir. El ile yazılmış bu hitap cümlesi, mezkûr mektubun muhtemelen başka devletlere de gönderildiğini ve ona göre bir hitap ifadesi ile başladığını gösterir.

Mektubun besmele ve hitap cümlelerinden sonra en-Nebhanî, ABD Dış İşleri Bakanı John Foster Dulles'in umumiyetle Orta Doğu ve hususi surette Filistin Meselesi hakkında 26 Ağustos 1955'te Dış İlişkiler Konseyi'nde yaptığı konuşma ve aynı konuda İngiltere Hükümeti'nin yaptığı açıklamaların Kudüs Hizbu't-Tahriri'l-İslâmî tarafından incelendiğini belirtmiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî Dulles'in konuşmasını “tehlikeli nutuk”, İngiltere Hükümeti'nin açıklamalarını ise “kötü ve öldürücü” olarak nitelendirmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Dulles'in konuşmasından bir gün sonra İngiltere Hükümeti de bu konuşmayı destekleyen bir beyanatta bulunmuştur. Takiyyüddin en-Nebhanî, Dulles'in konuşmasının ihtiva ettiği plan, üslup ve komplolar nedeniyle ve İngiltere'nin destek vermesi üzerine Hizbu't-Tahrir'in bir bildiri neşrettiğini ve bu bildiriyi, “Filistin davasını kendi davası bilen ve şahsî ödevlerinden addeden” İslâm ülkelerine gönderme ihtiyacını duyduğunu belirtmiştir. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî, ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu ve Filistin Meseleleri hakkındaki bu tehlikeli ve düşmanca politikalarının içyüzünü İslâm ülkelerine anlatmak ihtiyacından dolayı bu mektup ve raporu kaleme aldıklarını ifade etmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî mektubunda Tahrir Partisi'nin İslâm ümmetinin meseleleriyle alakadar olmasından dolayı bu bildirinin İslâm ülkelerine ve Başbakan Adnan Menderes'e gönderildiğini belirtmiştir. Mektupta ayrıca ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu ve Filistin hakkındaki politikalarına tüm Müslümanların karşı çıkması gerektiği ifade edilmiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî mektubunun sonunda İslâm dünyasını ilgilendiren siyâsî davaların yeni bir zihniyetle tetkik edilmesinin lüzumuna ve bu davaların tek bir dava halinde görülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir ((BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

3. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Filistin Meselesi Hakkındaki Raporu

Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin 15 Eylül 1955'te Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği rapor on bir sayfeden ibarettir. Tıpkı mektup gibi besmele ile başlayan rapor üç bölümden oluşur. Bu bölümler:

*ABD Dış İşleri Bakanı'nın Ora Doğu ve Filistin Meselesi hakkında yaptığı konuşma,

*İngiltere Hükümeti'nin Filistin Meselesi ve Dulles'in konuşması hakkındaki açıklamaları,

*Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Filistin Meselesi'nin gerçekte ne olduğu ve bu meselenin nasıl halledilebileceğine yönelik açıklamalardır.

3.1. Rapora Göre ABD Dış İşleri Bakanı Dulles'in Ota Doğu ve Filistin Meselesi Hakkında Yaptığı Konuşma

Tahrir Partisi'nin kurucusu ve lideri en-Nebhanî'ni raporun ilk bölümünde ABD Dış İşleri Bakanı Dulles'in konuşmasından ve İngiltere Hükümeti'nin bu açıklamalara verdiği destekten bahsederek şöyle yorumlamıştır: Dulles'in konuşması ve İngiltere Hükümeti'nin açıklamaları, vaziyetin Orta Doğu'da ABD'nin aleyhinde geliştiğini, bölgede ABD nüfuzunun sarsıldığını; İsrail'in eskisine nispetle daha tehlikeli bir duruma geldiğini ve Orta Doğu üzerindeki ABD-İngiltere rekabetinin alenî bir hal aldığını göstermektedir. Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre hem ABD hem de İngiltere'nin İsrail'e verdikleri destek mahiyetindeki bu açıklamaların her iki devletin Ortadoğu ve özellikle Filistin hakkında "gizli projelerini" ortaya çıkarmıştır (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî, Dulles'in konuşmasında Orta Doğu'daki Süveyş Kanalı, bölgenin güvenliği ve sulama sorunları gibi sorunlardan bahsederken Filistin Meselesi'ni bu sorunlardan ayrı tutması, ABD'nin Yahudilerle gizliden anlaştığını gösterdiğini belirtmiştir. En-Nebhanî'ye göre Dulles, Filistin Meselesini diğer meselelerden ayrı tutarak Filistinlileri yalnız bırakmak, bu meselenin İsrail lehine çözümünü sağlamak ve bölgedeki sorunlarla ilgili gerçekleri örtbas etmek amaçındadır (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Mezkûr rapora göre Dulles, Filistin Meselesi'ni üç noktada mütalaa etmiştir. Bunlar *Mülteciler Sorunu*, *Hudut Sorunu*, *Arap Devletleri İle İsrail Arasındaki Güven Sorunu* Arap ve Kudüs'ün Statüsü konularıdır (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

**Mülteciler Sorunu*: Filistin Meselesi'nin önemli sorunlarından olan Mülteciler Sorununun çözümü için ABD Dış İşleri Bakanı Dulles şu önerilerde bulunur:

- a. Mültecilerin komşu Arap ülkelerinde iskân edilmesi,
- b. Mültecilerden bir kısmının makul şartlar altında, yani İsrail'in kabul edeceği sayıda kendi yerlerine dönmeleri,

- c. Arap ülkelerine iskân edilecek mültecilerin Filistin'e dönmek fikrinden vazgeçmeleri için bulundukları yerlerde kendilerine gerekli maddî desteğin ve iş imkânının sağlanması,
- d. Mültecilere tavizler verilmesi.

Takiyyüddin en-Nebhanî, Dulles'in mülteciler meselesindeki bu tekliflerini şu şekilde yorumlamıştır: ABD, mültecilerin zararlarının tazmini konusunu pazarlık meselesi yapmak için gizli tutmuştur. Bu amaçla ABD, Filistinli Müslümanların Filistin dışında kalması için Arap ülkelerinde iskân edilmesini, Filistin'de kalan malları ve arazilerinin karşılığında kendilerine ödeme yapılmasını kabul etmiştir. Dulles, Filistinlilerin diğer Arap ülkelerinde kalmalarını teşvik etmek için zararlarının hemen tazmin edileceğini ve ödemeler konusunda ABD'nin de İsrail'e yardım edeceğini bildirmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

**Hudut Sorununun Çözümü:* ABD Dış İşleri Bakanı Dulles, Hudut Sorunun çözümü için şu adımların atılması gerektiğini belirtmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15):

- a. Dulles, öncelikle hudutların 1949 mütarekesinde belirtildiği gibi tespit edilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ancak Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî, 1949'da yapılan mütareke ile belirlenen hudutlara göre bu sorunun çözilemeyeceğini belirtmiştir. En-Nebhanî, mütareke ile belirlenen hududun savaşın bitmesi için kabul edildiğini ve daimî nitelikte olamayacağı için Yahudilerin ancak çöl ve çorak araziye Filistinlilere terk edebileceklerini söylemiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).
- b. Dulles, Araplarla Yahudilerin kabul ettikleri daimî bir hudut için ise yeni bir antlaşma yapılmasını önermiştir. Dulles, böyle bir anlaşmanın yapılması halinde bu anlaşmanın Birleşmiş Milletlerin garantörlüğünde olacağını taahhüt etmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

**Arap Devletleri ve İsrail Arasındaki Güven Sorunu:* Takiyyüddin en-Nebhanî'nin raporda belirttiğine göre Dulles, Arap Devletleri ve İsrail Arasındaki Güven Sorunu çözümü için İsrail ve Arap devletlerinin birleşmesi yahut birlikte hareket etmelerini önermiştir. Dulles bu konuda Türkiye-Pakistan Paktı'nı⁵ örnek vererek Filistin ile İsrail arasında böyle bir pakt yapılabileceğini söylemiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

⁵ Türkiye-Pakistan Paktı (2 Nisan 1954): Antlaşmanın asıl adı Türkiye Pakistan Dostane İşbirliği Antlaşması'dır. Bu antlaşma, taraflar Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun olarak birbirlerinin içişleriyle ilgili meselelere müdahale etmemesi, birbirlerinin aleyhine ittifak ve faaliyetlerde yer almaması, uluslararası meselelerde tarafların işbirliği ve istişare etmesi, savunma, kültürel ve ekonomik sahadaki ilişkileri daha da ilerletilmesi gibi hükümleri kapsar (Resmî Gazete, 16 Haziran 1954).

**Kudüs'ün Statüsü Meselesi:* Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî'nin raporuna göre Dulles, yukarıdaki teklifleri yaptıktan sonra Kudüs şehrinin statüsüne de değinmiştir. Dulles Kudüs'ün İngilizlerin ve Yahudilerin istedikleri gibi Araplarla Yahudiler arasında bölünmesi gerektiğini ve bu sorunun ancak bu şekilde çözüleceğini ifade etmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

3.2. İngiltere Hükümeti'nin Filistin Meselesi ve ABD Dış İşleri Bakanı Dulles'in Konuşması Hakkındaki Açıklamaları

Takiyyüddin en-Nebhanî'nin mezkûr raporuna göre ABD Dış İşleri Bakanı Dulles'in Filistin Meselesi hakkındaki konuşmasından bir gün sonra İngiltere Hükümeti de bu konuda bir beyanname yayımlamıştır. Bu beyannamede İngiltere Hükümeti hem Dulles'in konuşmasını değerlendirmiş hem de İngiltere'nin Ortadoğu ve Filistin Meselesi hakkındaki politikasına yer verilmiştir. Buna göre (BCA. 030.01.0.0.5.28.15):

- a. İngiltere Hükümeti, Dulles'in açıklamalarını Filistin Meselesi'nin çözümü konusunda bir nevi işbirliği saymaktadır. Ayrıca Filistin Meselesi, bir Arap-İsrail sorunu olduğu gibi sürüncemede kalan bir Orta Doğu sorunudur. Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre İngiltere, Filistin Meselesi'ne Orta Doğu'nun güvenliğinden daha çok önem vermektedir.
- b. İngiltere, Orta Doğu'daki gerginlikten dolayı meydana gelecek tehlikeli neticeden ABD gibi endişe duymaktadır.
- c. İngiltere, tıpkı Araplar ve Yahudiler gibi Filistin Meselesi'nin çözümünde etkin bir taraf olarak rol almak istediği için bu meselenin dışında tutulmayı kabul etmemektedir.

Takiyyüddin en-Nebhanî'nin raporuna göre İngiltere, Dulles'in Orta Doğu'daki sorunların çözümü için yaptığı tekliflerin tarzını uygun görmemiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

- d. İngiltere Hükümeti, Araplarla Yahudilerin anlaşmaları halinde, kendisi de her iki tarafla anlaşma yapmayı düşünmektedir.

Takiyyüddin en-Nebhanî, İngiltere'nin ABD gibi sınırları garanti etmeyeceğini, ancak kendi sömürgeci emellerinin gerçekleşmesi için bu anlaşmaları yapacağını belirtmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

- e. İngiltere Hükümeti, Filistinli mültecilere verilecek ikraz için ABD'nin İsrail'e yardım etmesini hoş görmüş ve kendisi de bu hususta yardım etmeye hazırdır (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

Takiyyüddin en-Nebhanî, ABD Dış İşleri Bakanı'nı Dulles'in konuşmasını ve İngiltere Hükümeti'nin beyanatını şöyle tahlil etmiştir: Orta Doğu ve bilhassa Filistin Meselesi hakkında ABD ile İngiltere nüfuzlarını sağlamlaştırmak isteyen ve İslâm Dünyası'nda “küfür ve sömürgeciliği yaşatmak isteyen dost kılığına girmiş iki amansız düşmandır” (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

4. Takiyyüddin en-Nebhanî'nin Raporuna Göre Filistin Meselesi'nin Hakikati ve Önemi

Takiyyüddin en-Nebhanî gönderdiği raporda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler hakkında şu açıklamaları yapmıştır: İkinci Dünya Savaşı'ndan sadece askerî açıdan değil siyasî açıdan da galip çıkan ABD ve İngiltere, savaştan sonra Yakın ve Orta Doğu'da, yani İslâm Dünyası'nda birçok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlar Hindistan sorunu⁶, İran petrolü sorunu, Filistin sorunu, Kuzey Afrika sorunu, Sudan ve Mısır sorunudur. Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre Hindistan sorunu, buranın bölünmesiyle çözülmüş⁷ ve böylece İslâmiyet'in bütün Hindistan'a yayılmasının önüne geçilmiştir. Filistin sorunu da buranın bölünmesi ve İsrail'in kurulmasıyla halledilmiştir. İran Petrolü sorunu⁸ ise ABD ve İngiltere'nin menfaatlerini garanti edecek şekilde çözülmüştür. Sudan İttifaknamesi ve Mısır-İngiltere Anlaşmasıyla Mısır sorunu da ABD ve İngiltere sömürgeciliğinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Son olarak Kuzey Afrika sorunu ise Trablusgarp'ta İtalya'nın hâkimiyetine, Tunus, Marakeş (Fas) ve Cezayir'de Fransa'nın işine son verilmiş; ABD ve İngiltere'ye “tâbi sermayedar demokrasi hükümetleri” kurmak istemişlerdir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre ABD ve İngiltere, Orta Doğu sorununu çözme konusunda hemfikirmiş gibi görünüyorsa da aslında böyle bir durum söz konusu değildir. Her iki devletin hemfikir oldukları husus, İsrail'in ihya ve idamesi için her türlü desteği vermektir. Takiyyüddin en-Nebhanî ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu üzerinde aralarında rekabet olduğunu ve bu rekabetin de bölgeyi kendi aralarında paylaşamamış olmalarından kaynaklandığını belirtir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu rekabetin daha da belirgin hale geldiğini söyleyen en-Nebhanî, ABD'nin Orta Doğu'da Fransa'nın da nüfuzunu kırmaya çalıştığını iddia etmektedir. Takiyyüddin en-

⁶ **Hindistan Sorunu:** 1945'te Hindistan'da yapılan seçimleri Müslümanlar Birliği Partisi kazandı. İngiltere'de ise İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi, İngilizlerin Hindistan'dan çekilmesini gündeme getirdi. 3 Haziran 1947'de İngiltere'nin çekilmesi ile Hindistan'ın doğusu ile batısını içine alacak ve iki bölgeden oluşacak şekilde Pakistan kuruldu (14 Ağustos 1947) (Özcan, 1988; Asrar, 1998).

⁸ **İran Petrolü Sorunu:** İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İran petrolüne dair imtiyazlar başta İngiltere olmak üzere yabancıların elindeydi. 1947'de İran Meclisi'nin aldığı kararla yabancılara petrol imtiyazının verilmesi yasaklandı. Bu süreçten sonra İran'da “petrolün millileştirilmesi” yolunda önemli adımlar atılmaya başlandı. Başbakan Muhammed Musaddık Dönemi'nde (1951-1953) ise petrol millileştirildi. Böylece İran petrolleri sorunu da çözülmüştür (Kuduoğlu, 2018).

Nebhanî, 1953'e kadar ABD Orta Doğu'da güçlü bir nüfuz elde etmişse de bilhassa Dulles'in uluslararası ilişkilerdeki başarısızlığı İngiltere'nin nüfuzunu arttırmaya sebep olduğunu söyler (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî raporunda İngiltere'nin Filistin Meselesi'nin çözümünde ABD'den farklı düşündüğünü belirtmiştir. En-Nebhanî'ye göre İngiltere, Filistin'in bir kısmında veya Kudüs hariç Filistin'in tüm topraklarında İsrail egemen olmalıdır. Böylece kendi nüfuzunda olan Ürdün ile Filistin'i komşu yaparak İngiliz nüfuzunu Ürdün'de olduğu gibi Filistin'de de etkili kılacaktır. Takiyyüddin en-Nebhanî, İngiltere'nin Yahudilerle Araplar arasında bir uzlaşma zemini hazırlamak istediğini ve Filistin Meselesi'nin bir bütün olarak değil peyderpey çözülmesi görüşünde olduğunu ifade etmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre İngiltere'nin Orta Doğu'ya yönelik planlarının ABD'ye nispeten daha sinsi ve daha habistir. İngiltere Yermuk (sulama) planını kendi imkânlarıyla çözmek istiyor, ancak bu mümkün olmazsa Ürdün vasıtasıyla "üçüncü bir taraf olarak" bu sorunu kendi menfaatleri doğrultusunda çözecektir.

Takiyyüddin en-Nebhanî, ABD'nin İsrail'i Orta Doğu'da "kudreti ve satvetli" bir devlet yapmak ve bir eyaleti gibi gördüğü için İngiltere ile eşit kılmak amacıyla olduğunu savunur. Bu nedenle ABD, İsrail'in Filistin topraklarında her açıdan bağımsız bir devlet olarak hükümlanması için Arapları siyasi ve ekonomik baskı altına almak istemektedir. Takiyyüddin en-Nebhanî raporun devamında ABD ve İngiltere'nin politikaları hakkında şunları söylemiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15):

"ABD ve İngiltere'nin Filistin Meselesi'nde birer taraf durumunda oldukları için aynı Yahudiler gibi birer İslâm düşmanıdır. Bu nedenle Müslümanlar, hem ABD'yi hem de İngiltere'yi Yahudiler avarında düşman olarak bilmeli ve Filistin Meselesi'nin çözümünde hakem olarak kabul etmemelidir. Her iki devletin mezkûr meselede takip ettiği siyasî planların Müslümanlar tarafından iyi bilinmesi gerekir ki Filistin davası için doğru bir mücadele edilebilsin. ABD ve İngiltere, İsrail'i İslâm dünyasının kalpgâhına yerleştirip yaşatmak istemekte müttefikler, onu desteklemek, mal silah ve nüfuzlarıyla ona fiilen yardım etmek hususunda da müttefikler. İslâm ülkelerini sömürmek için İsrail'i kendilerine köprü yapmakta da müttefikler. İsrail'i kurduktan sonra Filistin Meselesi'ni bir mülteciler ve hudut şeklinde göstermek hususunda da müttefikler. Ancak Orta Doğu'yu sömürmek meselesinde rekabet içinde oldukları için esasta müttefik, detaylarda ihtilaf halindedir. ABD İsrail'i müstemlekecilik kökleşmesine ve nüfuzunun yayılmasına hizmet edecek bir alet gibi kullanmak istediği için İsrail'in istikrarını ve feyzini diliyor (...). İngiltere ise İsrail'i kendisinin yarattığına ve tohumunu kendisinin atıp kendisinin büyüttüğüne inanır; onu kendi nüfuzuna

tabi bir devlet olarak yaşatma ister ki Müslümanlar İngiltere'yi rahatsız ettikçe İsrail'i onlara karşı bir tehdit vasıtası olarak kullansın”

Takiyyüddin en-Nebhanî, Dulles'in konuşmasında ısrarla üzerinde durduğu üç noktadan bahseder. Bu noktalar mülteciler, hudut ve korku-tehdit sorunlarıdır. Her üç sorun da ABD'nin Orta Doğu politikasındaki vahametinin bir sonucudur. Dulles, mültecilerin bir kısmının Filistin'e iade edilmesini, kalan kısmının ise bulundukları yerlerde iskân etmek suretiyle bu sorunu çözmek istiyor. En-Nebhanî'ye göre Dulles, hudut sorununun 1949'da yapılan mütarekede belirtilen hududa göre çözülemeyeceğini bildiği halde, bu siyasî manevrayı yaparak Arap devletlerini sulha zorlamaktadır. Özellikle Ürdün ve Lübnan'ın bu teklifleri kabul etmeleri için tehdit edildiğini söyleyen en-Nebhanî, ABD'nin böylece hem mülteciler sorununu hem de hudut sorununu İsrail'in lehinde çözmeyi planladığını söylemiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî, Filistin'in 1955'teki sınırlarının çeşitli komplolarla değiştirilerek İsrail tarafından işgal edildiğini belirtmiş; Nakb-Celil, Lidd-Ramallah ve Halil-Tulkerim arasındaki arazilerin savaş yapılmadan İsrail'in eline geçtiğine dikkat çekmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî, ABD'nin mültecilerin iskânı ve sulh konusundaki teklifleri şayet Arap devletleri tarafından kabul edilirse, bu durumun Filistin Meselesi'ni özünden uzaklaştıracağını ve bunun da İsrail'in işine yarayacağını belirtmiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre bu durum, “Filistin davasının iflası demek ve İsrail'i ortadan kaldırma ümitlerini yok etmek” demektir. Arap devletlerinin bu tuzağa düşmesinden çok endişe duyduğunu belirten en-Nebhanî, bunun için Arapların tehditlere aldırış etmemeleri ve hiçbir müzakereye girmemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî'ye göre Filistin davasını, “yalnız demir ve ateş” yani silahlı mücadele ve “Allah yolunda cihat” halleder. Bu dava, ancak Allah yolunda canla ve malla yapılan mücadele ile kazanılır; müzakereler, mitingler ve protestolar yapmakla kazanılmaz (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Dulles konuşmasında, Orta Doğu'daki Arap devletlerinin yöneticileri ile ABD'ye bağlı sömürge idarecilerinin, ABD'nin yaptığı bu teklifleri kabul etmeye hazır olduklarını söylemiştir. En-Nebhanî'ye göre bu durum, İsrail'in güvenliğini ve bölgede etkin olmasını sağlayacak ve Orta Doğu'da sömürgeciliği daha da kökleştirecektir. Takiyyüddin en-Nebhanî, siyasi planının bir parçası olarak ABD'nin Mısır'ı müzakereler için zorladığını ve Mısır'ın kabul etmesi karşılığında bazı teşviklerde bulunduğunu belirtmiştir. En-Nebhanî'ye göre ABD'nin bu politikası, İsrail'i “tecavüzlerde bulunmaya teşci etmektedir” (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî Dulles'in Müslümanlarla Yahudileri, “medeniyet ve parlak bir mazi” konusunda birbirine eşit olarak görmesinin çok büyük bir hata olduğunu ifade etmiştir. Çünkü “on üç asır boyunca âlemde sayedâr olan ve ilim, hidayet, adalet

ve nur getiren İslâm Devlet ve Medeniyeti, eski zamanlardan beri muhtelif milletlerin arasına dağılmış, onların hâkimiyeti altında, parazit olarak yaşayan” Yahudilerle mukayese edilemez (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhani raporunda İslâm dünyasının Orta Doğu, Yakın Doğu, Kuzey Afrika, Filistin Meselelerine önem vermesi gerektiğine dikkat çekmiştir. İslâm dünyasının “İslâm birliği olarak” bütün meseleleri tek bir İslâm davası meselesi gibi onun kök ve temellerine inerek halletmesi gerekir. Takiyyüddin en-Nebhanî, başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin, İslâm dünyasını bir bütün halinde görmekle beraber, bu coğrafyadaki sorunları parçalara ayırarak tüm Müslümanların bu sorunlar karşısında ortak hareket etmelerine engel olduklarını belirtmiştir. En-Nebhanîye göre böylece Batılı devletler, Müslümanların “ümme olma” şuurunu yok ettiklerini, İslâm dünyasının tüm davalarını çözümsüz hale getirerek bu ülkeleri daha kolay sömürgeleştirme fırsatını elde etmişlerdir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Takiyyüddin en-Nebhanî raporunda başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin, Müslüman memleketleri birer birer parçalayarak ve buralardaki İslâm hâkimiyetine son vererek mevcut sorunları ortaya çıkardıklarını belirtmiştir. En-Nebhanî, Kuzey Afrika, Trablus, Tunus, Irak, Sudan ve Fas’taki sorunların Batılı devletlerin politikalarının bir sonucu olduğunu iddia etmiştir. Takiyyüddin en-Nebhanî, İslâm dünyasındaki meselelerin tek bir mesele olduğunu ve bu meselelerin çözümünün ancak bu ülkelerde tekrar İslâm hâkimiyetinin kurulmasıyla mümkün olabileceğini söylemiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). İsrail’in, ABD ve İngiltere’nin elinde “Müslümanların sinesinde saplanması istenen bir süngüden başka şey olmadığına” dikkat çeken en-Nebhanî, hem ABD’nin hem İngiltere’nin ve hem de İsrail’in birer İslâm düşmanı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar, bu üç düşmanı tanıdıkça, düşmanlarının siyasi komplo ve manevralarını daha iyi teşhis edebileceklerini söyleyen en-Nebhanî, Orta Doğu meselesinin ABD, İngiltere ve Batılı devletler için İslâm dünyasına karşı güttükleri siyasi ve askerî mahiyette bir düşmanlık meselesi olduğunu kaydetmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15). Nebhanî, Filistin Meselesinin Orta Doğu ve diğer İslâm memleketlerindeki meselelerden ayrı tutulması, Müslümanların sadece İsrail’in düşman görmelerini, ABD ve İngiltere bu meselenin çözümünde hakem olarak görmelerine sebep olduğunu söylemiştir. Bu durumun aynı zamanda İsrail devletinin kurulmasına sebep olduğunu, ABD ve İngiltere’nin desteğiyle İsrail’in silahlanıp işgal alanını günbegün genişlettiğini belirtmiştir. En-Nebhanî, bu durumun ileride İsrail’in büyük bir devlet olmasına ve Orta Doğu’da hükümlan olmasına yol açacağını ifade etmiştir (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

Sonuç

1948’de Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması üzerine siyasete başlayan Takiyyüddin en-Nebhanî, 1953’te Kudüs Hizbü’t-Tahrîrî’l-İslâmî’yi kurdu. İslâm ülkelerinin şeriatla yönetilmesi ve İsrail’in olmadığı bir Orta Doğu fikri partinin temel ideolojisi oldu. Parti kısa sürede Filistin’de ve komşu Arap ülkelerinde taraftar buldu. Özellikle Batılı devletlerin sömürgeleştirdiği ülkelerdeki gençler Tahrir Partisi’nin fikirlerinin etkisinde kaldılar. Hizbü’t-Tahrîrî’l-İslâmî Partisi’nin kurucusu Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî tarafından 15 Eylül 1955’te Başbakan Adnan Menderes’e bir mektupla birlikte Filistin Meselesi hakkında bir rapor gönderilmiştir. Mezkûr rapor, Filistin Meselesi hakkında ABD Dış İşleri Bakanı Dulles’in yaptığı konuşma ve İngiltere Hükümeti’nin açıklamaları üzerine kaleme alınmıştır. ABD Dış İşleri Bakanı Dulles’e göre Orta Doğu’da çözülmesi gereken başlıca sorunlar mülteciler, Arap Devletleri ve İsrail arasındaki güven ve hudut sorunlarıdır. Dulles bu sorunların çözümü için İsrail’in kabul edeceği kadar mültecinin Filistin’e dönmesinin sağlanması, diğer mültecilerin komşu Arap ülkelerinde iskân edilmeleri; güven meselesi konusunda Arap devletleri ve İsrail’in birleşerek birlikte hareket etmeleri; hudut meselesinde ise iki tarafın anlaşacağı bir daimî hududun belirlenmesi şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî raporunda, İngiltere’nin Filistin Meselesi’nde taraf olmak istediğini ve menfaati için Orta Doğu’dan ziyade Filistin Meselesi’ne önem verdiğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın galipleri olarak ABD ve İngiltere, Yakın ve Ortadoğu’da Hindistan, İran petrolü, Filistin, Kuzey Afrika, Sudan ve Mısır sorunlarıyla karşılaşmışlardır. ABD ve İngiltere bu sorunları, menfaatleri doğrultusunda yani sömürgeleştirme ya da kendilerine bağlı hükümetlerin kontrolünde bırakarak çözmüşlerdir. en-Nebhanî’ye göre ABD ve İngiltere Orta Doğu sorunu çözmede birbirlerine rakiptir. İngiltere’nin ABD’ye nispeten daha sinsî ve habîs bir politika sergilediğini belirten en-Nebhanî, ABD’nin ise Orta Doğu’da güçlü bir İsrail meydana getirmek istediğine dikkat çekmiştir. Her iki devletin de Yahudiler gibi birer İslâm düşmanı olduğunu ve Müslümanların bu siyasi planlardan haberdar olması gerektiğini savunmuştur. ABD ve İngiltere’nin Filistin Meselesi’nde çözüm sağlayıcı değil İsrail tarafını tuttukları için bu meselenin müzakere yoluyla değil ancak silahlı mücadele ile çözülebileceğinden bahseden Takiyyüddin en-Nebhanî, mezkûr iki devletin bu tavırlarının İsrail’i cesaretlendirdiğini ifade etmiştir. İslâm devletlerinin Orta Doğu, Yakın Doğu, Kuzey Afrika, Filistin Meselelerini tek bir İslâm davası meselesi olarak görmeleri gerektiğini ve bu meseleleri çözmenin ancak tüm İslâm ülkelerinin birlikte hareket etmesiyle mümkün olabileceğini belirtmiştir. Filistin Meselesi’nde Müslümanların sadece İsrail’in düşman olarak görülmesinin ABD ve İngiltere

gibi iki düşmana hakemlik rolünü verdiğine dikkat çeken en Nebhanî, mezkûr iki devletin İsrail'in her açıdan güçlü bir devlet olması için çaba gösterdiklerini kaydetmiştir. Son olarak şunu söyleyebiliriz, Takiyyüddin en-Nebhanî'nin raporu 1955 tarihli olsa da ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu ve bilhassa Filistin Meselesi'ne yaklaşım ve politikalarının değişmeden günümüzde de devam ettiğini gösterir. Filistinlilerin Ürdün, Libya gibi komşu ülkelerde veya çöllerde iskân edilmeleri, Kudüs'ün statüsü gibi konular başta ABD olmak üzere birçok Avrupa devleti tarafından desteklenmektedir. Filistin Meselesi'nin çözümünde hakemlik rolünde olan devletlerin adil olmamaları, İsrail lehinde politika üretmeleri, Filistinlilere yönelik yapılan insan hakları ihlallerini görmezden gelmeleri, İsrail'e her türlü desteği vermeleri bu meselenin çözümünü zorlaştırmaktadır. Bu durum, Filistin Meselesi'nin dün olduğu gibi bugün de devam etmesine daha da kronikleşerek derinleşmesine yol açmıştır. Aynı zamanda bu durum, İsrail'in hiçbir hukuk tanımadan pervasızca hareketlerde bulunmasının temel sebebidir.

Kaynaklar

Abdülhamid'in Hatıra Defteri. (1975). (Haz. İ Bozdağ) Kervan Yayınları.

Arı, M. S. (2005). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Dönemi'nde Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6 (24), 109-126.

Arslan, A. (2007), Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880-1920), *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (5), 7-41.

Arslantaş, N. (2011). İslâmî Dönemde (638-1099) Filistin'e Yahudi Göçü ('Aliya)", *Belleten*, C. LXXV, (274), Aralık, 641-689.

Aslan, T. (28-29 Kasım 2013). II. Abdülhamid Dönemi'nde Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri ve Alınan Tedbirler. *Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu Bildiriler* (C. I, s. 241-389). Ankara.

Asrar, A. Hint Alt Kıtası, (1998), *Günümüz Dünyasında Azınlıklar, III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı*, TDV, (s. 287-300). İSAM Yayınları, Sempozyumlar / Paneller 3, İstanbul.

BCA (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi). 030.01.0.0.5.28.15.

Belazurî. (1987). *Fütûhu'l-Buldân*. (Çev. Mustafa Fayda). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bilge, M. L. (2001). İzzeddin el-Kassâm. İçinde *TDV İslâm Ansiklodisi*, (C. 24, s. 582). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Düz, A. (1974). Vaat Edilmiş Topraklar... Ama Kime?, *Hayat Tarih Mecmuası*, 3 Mart 1974, 39-52.

Eryaman, A. (28-29 Kasım 2013). İngiliz Mandaterliğine Geçiş Sürecinde Filistin, *Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu*. (C. I, 207-240). Ankara.

Faruki, S. T. (1988). *Hizbu't-Tahrir ve Hilafet*. (Çev. H. Aktaş). Yöneliş Yayınları.

Gül, H. (2018). Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 13-22.

Gümüşkaya, H. (2022). Mısır'da İslâmî Hareketler: İhvân-ı Müslimîn ve Selefi Gruplar, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 5 (1), 20-37.

Karaköse, H. (2018). Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortasından XX. Yüzyıl Ortalarına Kadar), *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 150-165.

Kaştan, Y. 2007. Orta Doğu'da Arap- İsrail Mücadeleleri ve Türkiye, 38. *ICANAS*, 1797-1817.

Kılıç, S. & Altuncu, A. (28-29 Nisan 2016). Yahudi Geleneği Bağlamında Sürgün, *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, 516-524.

Kodal, T. (2007). Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Yahudi Göçleri, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi*, 5 (3), Ocak, s. 133-163.

Köse, A. (1998). Hizbü't-Tahrîrî'l-İslâmî. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. XVIII, s. 184-185). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Köse, T. (2019), Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-58.

Kuduoğlu, A. (2018). İran'da Musaddık Dönemi: 1951-1953, *İran Çalışmaları Dergisi*, 2 (2), 37-62.

Kurt, Y. (21-23 Kasım 2012). Osmanlı Devleti'nde Yahudilerin Filistin'de Toprak Edinmesi, *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi*, (s. 95-105). İstanbul.

Memiş, E. (2011). Eski Çağ'da Filistin ve Filistinliler, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 1-11.

Öke, M. K. (2006). Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914), *Marife*, 6 (1), s. 261-270.

Özcan, A. (1988). Hindistan. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. XVIII, s. 85-92). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özdemir, B. (2019). Çarlık Rusyasında Yahudi Siyaseti ve Pogrom Hareketleri, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 78-86.

Resmî Gazete, 16 Haziran 1954, S. 8730, s. 10-12.

Şemsettin Sami, (1318). *Kamus-i Türkî*. İkdâm Matbaası.

Umar, Ö. O. (2002). Osmanlı Yönetiminde Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 421-438.

Uzunçarşılı, İ. H. (1994). *Osmanlı Tarihi*. (C. 2). TTK Yayınları.

Mustafa bin Şemseddin el-Karahisarî. (1310). *Ahterî-i Kebîr*. Matbaa-i Âmire.

Ekler

Ek-1. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhanî tarafından 15 Eylül 1955'te Başbakan Adnan Menderes'e Gönderilen Mektup (BCA. 030.01.0.0.5.28.15.)

Ek-2. Muhammed Takiyyüddin en-Nebhani'nin 15 Eylül 1955'te Başbakan Adnan Menderes'e Gönderdiği Raporun İlk ve Son Sayfası (BCA. 030.01.0.0.5.28.15).

